

ним државама и њиховим социјалистичким експериментима, аутор је користио грађу Архива Југославије у Београду.

На крају, неопходно је нагласити да је научна монографија *Ripe for Revolution: Building Socialism in the Third World* пружила детаљнији увид и помогла да се социјализам разуме знатно прагматичније и флексибилније, поготово у оквирима Трећег света, где је представљао привлачнији модел за изградњу државе и друштвену трансформацију.

Лука САВЧИЋ

The Balkan Route: Historical Transformations from Via Militaris to Autoput, eds. Florian Riedler, Nenad Stefanov. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2021, 241.

Истраживање историје једне руте нуди могућност да се боље и из другачијег угла разумеју многи историјски догађаји и процеси, државна политика и њено посматрање сопствене територије, однос државе и друштва према државним границама, многа питања (дис)континуитета и појава дугог трајања, међусобни утицаји географије и друштва, комуникације, свакодневни живот „обичних људи“... Такође, проучавање једне овакве теме може помоћи да се, приликом писања и читања текстова о прошлости, мобилност људи не посматра као померање фигура на шаховској табли. Међутим, поједине руте се посебно издвајају по свом значају. Једна од њих је свакако Балканска рута, односно најкраћи (копнени) пут који, пратећи погодније терене у долинама Марице, Нишаве, Јужне и Западне Мораве и Дунава, од Босфора води ка средњој Европи.

Управо је Балканска рута предмет истраживања у зборнику радова *The Balkan Route: Historical Transformations from Via Militaris to Autoput*, чији су уредници др Флоријан Ридлер (Florian Riedler), научни координатор програма „Transottomanica“ Универзитета у Лајпцигу и др Ненад Стефанов, научни координатор Интердисциплинарног центра Хумболтовог универзитета у Берлину. Идеја објављивања овог зборника проистекла је из два научна скупа. Први је одржан 2016. године у оквиру истраживања „фантомских граница“ у источно-централној Европи, а финансирало га је немачко Федерално министарство образовања и истраживања. Други скуп, организован 2018, чији је домаћин био Интердисциплинарни центар Хумболтовог универзитета у Берлину, био је такође посвећен проучавању граница.

Зборник садржи радове седморо стручњака из пет земаља: Србије, Немачке, Бугарске, Швајцарске и Аустралије. Они су за своје радове користили литературу на енглеском, немачком, српском, бугарском и другим језицима, спроводили теренска истраживања, користили различите врсте

историјских извора. Све ово је допринело да се тема истраживања сагледа из више различитих углова. Међутим, још један угао посматрања одређеног стручњака из Турске потенцијално би утицао на квалитет публикације. Поред увода, закључка и осам радова, унутар корица зборника може се наћи и списак аутора, индекс, захвалност уредника, као и 18 фотографија, седам карата, три разгледнице и један цртеж, што знатно олакшава читање и разумевање радова.

Текст Флоријана Ридлера и Ненада Стефанова (стр. 1–19) представља увод у којем читаоцима пружају један поглед на Балканску руту у лето 2015. године, потом представљају приступ предмету истраживања, као и укратко радове у зборнику, смештајући их у одговарајући контекст историографије о овој теми. Метју Ларнач (Matthew Larnach) у свом раду (21–52) испитује да ли је, како и зашто одржаван континуитет појединих римских путева, посебно Војног пута, од позноримског периода до крсташких ратова. Континуитет путничких и транспортних инфраструктура (сам пут, мостови, места за одмор, војни логори и друго) од антике до средњег века, са посебним фокусом на Војни пут у моравском и нишавском крају, као и њихову интеграцију у различитим средњовековним државама, нарочито српској, проучавао је Владимир Алексић (53–79). Татјана Катић се бави (81–102) трансформисањем пејзажа Цариградског друма, односно његовог дела од Ниша до Драгомана у 15. и 16. веку, до којег је долазило деловањем османских власти у циљу обезбеђивања функционисања пута. Флоријан Ридлер је истраживао (103–120) питање континуитета и дисконтинуитета пута од Истанбула до Београда у Османском царству, посебно обрађујући пажњу на сам пут и путну инфраструктуру, друштвену димензију и симболички аспект. Улогу Балканске руте, односно железничке пруге у развоју и модернизацији једног града на овој рути, Пловдива, крајем 19. века, испитивала је Добринка Парушева (121–138). Тема рада Ненада Стефанова (139–182) била је однос између Балканске руте као једне линије комуникације и новонасталих граница националних држава на Балкану насталих у 19. веку, посредством примера једне „тачке на линији“ – Димитровграда/Цариброда. Стефанов у свом другом раду (183–199), између осталог, посматра прекограничне праксе (путовања, трговина и друго) на Балканском путу, односно његовом делу између Пирота и Димитровграда, од друге половине 19. века па све до краја 20. века. Сандра Кинг-Савић је током лета 2016, заједно са супругом, спровела једно теренско истраживање од Драча до Солуна, пратећи деоницу некадашњег пута *Via Egnatia*. У свом раду (201–228) је писала о остацима овог пута, о односу и погледима локалног становништва на њих, о питањима идентитета и припадности у контексту миграција, али је посебну пажњу посветила савременим миграцијама на простору овог пута. На крају зборника уредници износе закључке (229–234).

Аутори радова су, углавном, равномерно приступили теми из угла друштвене, економске и политичке историје. Теме својих радова постављали су у више одговарајућих контекста. Писали су стилем који омогућава несметано читање и појединцима ван науке. Поред података које су изнели,

посебну пажњу су посветили разумевању, односно објашњењима и тумачењима. Између осталог, показали су да су трансформације Балканске руте пратиле и трансформације простора, градова и села, друштва, држава. Посебно су истакли велике промене до којих је дошло изградњом железничке пруге, касније и аутопута. Међутим, разумевање трансформација у 20, нарочито у 21. веку, било би знатно потпуније да се у зборнику нашао и један текст о ваздушном путу од Истанбула до Београда. Он утиче и на копнени пут, будући да представља путницима примамљиву алтернативу, јер брже стигну до жељене дестинације и, када уђу у авион, све до слетања не размишљају о границама, за разлику од путовања аутобусом или аутомобилом.

Зборник доприноси бољем разумевању југоисточне Европе, нарочито мобилности и државних граница на овом простору. У њему су проблематизована многа питања која су до сада изношена у политичке сврхе, без подлоге у истраживањима и без посматрања историјског контекста. Једно од њих је и данашње посматрање самог појма „Балканска рута“. Наиме, како истичу уредници у уводном тексту (3–4), од „избегличке кризе“ (2015), он је добио у западној Европи додатну негативну конотацију, поставши синоним за распад контроле граница, неред и све проблеме које је та криза проузроковала. Ипак, у закључном тексту (230–231) истичу да су избеглице из земаља Блиског и Средњег истока заправо део дугачког низа историјских примера упорности мобилности. Пре њих ову руту су прелазили крсташи (12. век), аустријске и турске дипломате (16–18. век), турски гастарбајтери (20. век) и други. Сви они имали су јасне крајње дестинације, а рута којом ће доћи до њих није била њихов избор, већ им се сама наметала, односно зависила је од више различитих фактора.

Посматрање шире временске перспективе наглашава континуитет постојања и функционисања Балканске руте, али фокусирање на поједине уже временске периоде може доказати постојање и дисконтинуитета, када је она била запуштена (и постајала „фантомска“) или када није била интензивно коришћена, што потврђују поједини радови у зборнику. Они истичу и разлоге упорног обнављања функционисања пута, а један од најважнијих је свакако његов стратешки и географски положај. Такође, аутори показују да ова рута није у континуитету била састављена од једног пута, већ да ју је у одређеним периодима чинило више делова. Указују и на то да је она у одређеним периодима била заправо део шире саобраћајне линије, попут оне која је у Османском царству повезивала Дамаск и Београд, али и то да нису сви њени делови имали исту важност у сваком историјском тренутку.

Приказани су и ставови, могућности и активности великих царстава (Византијског и Османског) која су настојала да одржавају функционалност руте у целости, за разлику од мањих балканских држава, које су имале много мање мотива од њих да брину о интеграцији читавог пута. У зборнику се наглашава и то да, све до 1878. године, вековима нису постојале границе на овој рути, односно да су тек тада уведене. Наравно, то је проузроковало читав низ последица, али није спречило мобилност. Мобилност на

овој рути није потпуно спречена ни током 20. века, упркос многобројним препрекама.

У целини сагледан, зборник *The Balkan Route* доприноси бољем и дубљем разумевању, као и ширем сагледавању историје Балканске руте, али отвара и нова питања за наставак истраживања.

Никола КОНЕСКИ